

Spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll i oppsøkende sosialt arbeid

Feltarbeideres møte med ungdom i det offentlige rom

Kandidatnummer: 8062

VID vitenskapelige høgskole

Diakonhjemmet

Bacheloroppgave

Bachelor i sosialt arbeid

Kull: SOSHEL 15

Antall ord: 8401

03.05.2018

Sammendrag/abstract

Denne oppgaven forsøker å svare på problemstillingen: Hvilke muligheter og utfordringer finnes i spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll i oppsøkende sosialt arbeid med ungdom? Metoden anvendt er et litteraturstudie. Jeg presenterer tilgjengelig og relevant litteratur og forskning som kan belyse min problemstillingen. Hovedfunnene viser til at det kan være vanskelig å kombinere kontroll med hjelp i møte med ungdommene. Kontrollfunksjonen kan virke ødeleggende da feltarbeidere i stor grad er avhengig av tillit og frivillighet fra ungdommene for å gjøre sitt virke. Noen feltarbeidere bruker strategier for å underkommunisere makt- og kontrollaspektet ved sin yrkesrolle. Dobbelrollen som hjelper og kontrollør gir dem en posisjon med mulighet til å pakke kontrollen inn i omsorg og dermed skape positive endringsprosesser med ungdommene. Samtidig kan denne mellomliggende posisjonene føre til hjelpeløshet og usikkerhet hos feltarbeidere. Rollen som hjelper og kontrollør utgjør en utfordrende spenning feltarbeidere må balansere mellom.

The focus of this bachelor thesis is to answer the question What opportunities and challenges exist in the tension between help and control in outreach social work with youth? The method used is a literature study. Available and relevant literature and research on the subject will be introduced to highlight the issue. The main findings indicate that it is hard to combine control with care in the interaction with youth, because they depend on volunteerism and a reliable relation to the youth to create change. Some fieldworkers use strategies to undermine the power- and control aspect of their professional role. The double role as a helper and a supervisor makes it possible to hide the control in care, and thereby create positive change processes with the youngsters. This position makes it possible to hide the control in care and support a unique opportunity to create positive processes of change for youths.. At the same time, these intermediate positions can lead to helplessness and uncertainty among field workers. The role as a helper and supervisor poses a challenging tension the fieldworkers have to balance between.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Tema og problemstilling	1
1.2	Begrepsavklaring og avgrensing	2
1.3	Bakgrunn for tema og min for forståelse	3
1.4	Et relevant tema for sosialt arbeid	4
1.5	Oppgavens oppbygging	5
2	Metode og kildekritikk	6
2.1	Valg av metode	6
2.2	Valg av litteratur	6
2.3	Kildekritikk	8
3	Litteraturgjennomgang	11
3.1	Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom i kontekst	11
3.1.1	Bakgrunn og mandat	11
3.1.2	Formell makt i oppsøkende arbeid	12
3.1.3	Feltarbeiderens helperrolle og uformelle stil	12
3.1.4	Taushetsplikt	13
3.2	Noen maktperspektiv	14
3.2.1	Makt, kunnskap og sosial kontroll	14
3.2.2	Maktens flere ansikter	15
3.2.3	Avmakt	16
3.3	Aktuell forskning	17
3.3.1	Humor som mestringsstrategi	17
3.3.2	Se mellom fingrene	17
3.3.3	Kontroll pakket inn i omsorg, en dansk studie	18
3.3.4	Avstand fra kontrolloppdrag	18
4	Diskusjon	20
4.1	Ubalanse i eksisterende litteratur	20
4.2	Er makt en trussel for hjelpefunksjonen?	21
4.3	Spenningsfeltet setter feltarbeider i en mellomliggende posisjonen – en mulighet eller en utfordring? 22	
4.4	En mulighet til å utøve skjult makt - forsvarlig i møte med ungdommen?	23
4.5	Uklar og uformelle rolle - en mulighet eller en utfordring?	24
5	Avslutning	26
6	Litteraturliste	27

1 Innledning

De henger på benkene utenfor kjøpesenteret, i skolegården sent en mandagskveld eller andre steder i sentrum. Ungdommer, ofte i gjenger. Noen har droppet ut av skolen, andre driver med rus og kriminalitet. Noen har et behov for å teste grenser og løsrive seg fra foreldres og voksnes kontroll, mens andre bare trenger et sted å høre til, et fellesskap. Livssituasjonene er mange og komplekse. I blant disse ungdommene går to feltarbeidere. De har på seg vanlige klær, men skiller seg ut med sitt rolige gå-tempo og et blikk som gransker omgivelsene. Deres mål er å komme i kontakt med og hjelpe ungdommer som står i risiko for å utvikle alvorlige problemer. Ungdom som trenger hjelp, men som av ulike grunner ikke er i kontakt med det eksisterende hjelpeapparatet (Erdal, 2006, s.15).

1.1 Tema og problemstilling

Feltarbeiderne beskrevet overfor befinner seg i et dynamisk spenningsfelt mellom hjelp og kontroll. De beveger seg i det offentlige rom med hensikt om å komme i kontakt med utsatt ungdom, for så å tilby dem hjelp og støtte. Samtidig har de som oppgave å være velferdsstatens forlengede arm og overvåker, med mulighet for makt og kontrollutøvelse. Feltarbeidere står i en dobbeltrolle, hvor de må balansere mellom rollen som hjelper og kontrollør (Erdal, 2006, s. 123). Jeg ønsker å se nærmere på hvordan dette omtalte spenningsfeltet utarter seg i oppsøkende sosialt arbeid og hvordan det kan by på både muligheter og utfordringer. Derfor har jeg valgt følgende problemstilling som grunnlag for oppgaven:

Hvilke muligheter og utfordringer ligger i spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll i oppsøkende sosialt arbeid blant ungdom?

Videre vil ulike maktperspektiv stå sentralt i oppgaven. Disse perspektivene vil bidra til å belyse og forstå det omtalte spenningsfeltet og hvordan det kommer til uttrykk i oppsøkende sosialt ungdomsarbeid.

1.2 Begrepsavklaring og avgrensing

Oppsøkende sosialt arbeid

Oppsøkende sosialt arbeid er en arbeidsmetode flere kommuner bruker for å nå ut til utsatte og vanskeligstilte grupper. Feltarbeiderne beveger seg der hvor målgruppen oppholder seg for å komme i posisjon til å hjelpe dem som ikke nås ved andre tilnærminger (Pedersen, 2015, s.31). Metoden baseres på sosialt arbeid sitt mål om å hjelpe svakere stilte grupper i samfunnet med sine sosiale problemer (Levin, 2004, s. 10). Arbeidet skal basere seg på frivillighet fra ungdommenes side (Erdal, 2006, s.112).

Ungdom

Med ungdom mener jeg utsatte unge i alderen 13-23 år som står i fare for å utvikle problemer. Det er denne målgruppen de fleste tjenestene retter seg mot (Pedersen, 2015, s. 16), samt gruppen metodelitteraturen på feltet fokuserer på (Pedersen, 2015, s. 37).

Spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll

Irene Levin (2004, s. 11) skriver om hvordan sosialt arbeid utøves i et dynamisk spenningsfelt. Faget er plassert i flere spenningsfelt, og et av dem er mellom å utøve kontroll samtidig som man skal vise medmenneskelighet, solidaritet og hjelp. Disse oppgavene kan opptrer som to motsetninger og utfordringen oppstår når man må balansere mellom dem (2004, s. 14). Levin nyanserer begrepet kontroll og skiller mellom kontroll i form av å *sjekke* og kontroll i form av å *styre*. Kontroll i form av å *sjekke* vil si å finne noe ut, men ikke gripe inn. Kontroll i form av å *styre* vil si at det man finner ut vil styre vår handling. Kontroll i form av å *styre* blir også omtalt som maktutøvelse (2004, s. 116). Både hjelp og kontroll er nært knyttet til makt. I denne oppgaven vil jeg se på kontroll både i form av å *sjekke* og å *styre*.

Oppsøkende tjenester og feltarbeidere

Oppsøkende arbeid finnes i flere former. Jeg har valgt å forholde meg til kommunale tjenester som driver gatebasert arbeid med utsatt ungdom. Hvordan tjenesten er organisert i kommunene skaper ulike rammevilkår og føringer for arbeidet. Lokale forhold gjør at utfordringene kan fortone seg forskjellig (Erdal, 2006, s. 16). Likevel vil det være mye felles, og jeg ønsker å ta opp spørsmål som kan være aktuelle for oppsøkende sosialt arbeid rett

mot ungdom generelt. Videre ønsker jeg å avgrense oppgaven til å handle om oppsøkende tjenester i store byer. Her blir det naturlig å oppholde seg i det offentlige rom for å møte ungdom i målgruppen, sammenlignet med små steder hvor slike arenaer ikke blir brukt i samme grad (Pedersen, 2015, s. 36).

Landsforeningen for oppsøkende sosialt ungdomsarbeid (heretter henvist som LOSU) (2012, s. 5) påpeker at det i litteraturen brukes et mangfold av navn til å beskrive yrkesutøverne og tjenestene som organiserer arbeidet. Tjenestene blir blant annet omtalt som utekontakter, uteseksjoner, ungdomskontakter, uteteam og gateteam (2012, s. 5). I denne oppgaven har jeg valgt å bruke begrepet *oppsøkende tjenester* for å inkludere flere virksomheter. Yrkesutøvere som driver oppsøkende arbeid blir omtalt som oppsøkere, utekontakter, oppsøkende sosialarbeidere og feltarbeidere (Erdal, 2006, s. 18). Jeg velger å bruke *feltarbeidere* som en samlebetegnelse på yrkesutøverne som går ute i det offentlige rom for å oppsøke ungdom.

Videre avgrensning

Oppgaven avgrenses til å handle om hvordan yrkesutøveren opplever og håndterer utfordringer mellom hjelp og kontroll, og fokuserer lite på hvordan ungdommen selv opplever dette. Jeg velger å gjøre det slik da det er yrkesutøverens ståsted tilgjengelig litteratur og forskning skriver mest om. I tillegg er «utsatt ungdom» en stor og mangfoldig gruppe det kan være vanskelig å si noe generaliserende om i denne oppgaven. Underveis i skriveprosessen har det dukket opp mange spørsmål og tema det kunne vært relevant og spennende å si noe om. Noen eksempler er utenforskap, stigmatisering, etikk, risikoungdom og taus kunnskap. Grunnet oppgavens omfang har jeg valgt å ikke gå direkte inn på disse områdene.

1.3 Bakgrunn for tema og min for forståelse

Min interesse for oppsøkende arbeid har sammenheng med min jobb som frivillig på «Sporet». Sporet er Kirkens Bymisjon sitt oppsøkende arbeid på Oslo Sentralbanestasjon. Her har vi et oppholdsrom hvor folk kan komme for en prat, for å slappe av eller bare tenne et lys. Når det ikke er personer i oppholdsrommet går feltarbeiderne ute på stasjonen, observerer og tar kontakt med ulike mennesker som ser ut til å trenge det (Kirkens Bymisjon 2018).

Gjennom det oppsøkende arbeidet på Sporet har jeg selv kjent på motsetningsforholdet i rollen som feltarbeider. På den ene siden er jeg en som gir omsorg og hjelp til de jeg møter, og på den andre siden kan jeg oppleve meg selv som en vandrende og observerende moralist. En som er ute og kontrollerer at alt er som det skal. Jeg kjenner på dette til tross for at jeg er frivillig og ikke underlagt samme mandat som en ansatt feltarbeider. Profesjonelle feltarbeidere har sitt arbeid forankret i formelle normer, samt lojalitet overfor organisasjonen de jobber i og profesjonen de tilhører. En profesjonell feltarbeider vil således ha en tydeligere kontrollfunksjon enn en frivillig feltarbeider (Holte, 2009 s. 28).

Min forforståelse er at spenningen mellom rollene som hjelper og kontrollør bare kan bli forsterket som følge av mandatet man har som profesjonell feltarbeider. Videre ligger det implisitt i min problemstilling en forforståelse om at det eksistere både muligheter og utfordringer i spenningsfeltet. Jeg tror at rollen som hjelper og kontrollør kan være vanskelig å forene. Jeg tror den kontrollerende delen av arbeidet kan fungere som en trussel for hjelpefunksjonen, og føre til at man mister tillit og innpass i miljøet. Samtidig tror jeg det eksisterer noen muligheter for feltarbeidere, men jeg er usikker på hvordan disse kommer til uttrykk i praksis. Min forforståelsen er i noen grad farget av at jeg selv har gått oppsøkende arbeid.

1.4 Et relevant tema for sosialt arbeid

Levin (2004, s. 117) påstår at spenningsfeltet mellom å utøve hjelp og kontroll gjennomsyrrer alle områder av sosialt arbeid. Som fremtidige sosialarbeidere må vi forholde oss til det, uansett arbeidsplass. LOSU (2012, s. 19) skriver at oppsøkende arbeid springer ut fra sosialt arbeid og bygger på grunnleggende sosialfaglig kompetanse. Videre står det at majoriteten av feltarbeiderne har sosialfaglig bakgrunn. Dette gjør oppsøkende arbeid til en potensiell arbeidsmetode og arbeidsplass for meg og mine medstudenter. Av den grunn kan det være relevant å søke innsikt i utfordringer feltet kan føre med seg.

Yrkesetiske grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere pålegger profesjonelle hjelpere å erkjenne maktaspektet i egen yrkesrolle. Som sosialarbeidere møter vi mennesker som har den svakeste posisjonen i samfunnet og i

hjelpeapparatet for øvrig. Dette gir oss et ansvar for å reflektere over hvordan våre handlinger, både i form av maktutøvelse og hjelp, preger og får betydning for relasjonen og menneskene vi møter (Fellesorganisasjonen, 2015, s. 10). Disse punktene til sammen gjør dette temaet relevant å løfte frem i sosialfaglig kontekst.

1.5 Oppgavens oppbygging

I neste kapittel vil metode for innsamling av data til oppgaven bli presentert. Her vil fremgangsmåten ved valg av litteratur bli vurdert med et kritisk blikk. Deretter vil jeg i kapittel 3 beskrive oppsøkende sosialt ungdomsarbeid, før jeg presenterer noen teoretiske perspektiver om makt. Til slutt i kapittelet blir foreliggende forskning på feltet presentert. I kapittel 4 diskuteres teori og hovedfunn opp mot valgt problemstilling. Avslutningsvis kapittel 5 vil jeg oppsummere oppgaven.

2 Metode og kildekritikk

2.1 Valg av metode

Metode defineres som valgt fremgangsmåte brukt for å systematisk samle inn den informasjonen man trenger for å kunne svare på en undersøkelse (Dalland, 2017 s. 51). Metoden som blir valgt bør være den som egner seg best til å svare på problemstillingen (Jacobsen, 2010 s. 53). I denne oppgaven bruker jeg kvalitativ metode i form av et litteraturstudie. Den kvalitative metoden gir meg mulighet til å gå i dybden og fange opp meninger og opplevelser om *hvordan* spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll kommer til uttrykk i oppsøkende arbeid og *hvordan* det gir feltarbeideren muligheter og utfordringer. Dette er data som ikke kan måles i tall, som ved kvantitativ metode (Dalland, 2017, s. 52).

Et litteraturstudie er en metode som søker etter svar på problemstillingen i allerede eksisterende litteratur. Jeg har søkt opp og valgt ut skriftlige data som jeg vurderer relevant for min problemstilling. Etter studiet skal man sitte igjen med en bedre faglig forståelse av kunnskap som eksisterer på feltet. Litteraturen jeg bruker i oppgaven kalles for sekundærkilder. Det vil si at den er samlet inn, bearbeidet og tolket av noen andre som har undersøkt temaet tidligere (Jacobsen, 2010, s. 54).

2.2 Valg av litteratur

Dalland (2012, s. 228) skriver at ved litteraturstudie som metode er det viktig å gjøre rede for hvorfor og hvordan man har valgt litteraturen man bruker. Dette sikrer oppgavens troverdighet. Mitt utgangspunkt for litteratursøk har vært pensumbøker fra min pågående utdanning i sosialt arbeid. På grunn av min problemstilling ble fokuset naturlig rettet mot litteratur som omhandler temaene makt, kontroll, og hjelp. Boka *Mellom makt og hjelp* av Skau (2013) ble aktuell. Her diskuteres gråsoner og dilemmaer i rollen som profesjonell hjelper. *Mellom mennesker og samfunn* av Brodtkorb og Rugkåsa (2009) har også vært nyttig. Her tar forfatterne opp temaene makt, avmakt og sosial kontroll. Videre står boka *Ute/Inne* av Børge Erdal (2006) sentralt i oppgaven og har gitt meg god innsikt i feltet. Boka er utarbeidet

som en metodebok og er dermed retningsgivende for feltarbeidere sin praksis, og aktuell for min oppgave. Forfatterne som bidrar i boka er sosionomer med flere års erfaring innen oppsøkende sosialt arbeid (2006).

Videre har jeg søkt opp litteratur ved hjelp av søkemotorene Oria (biblioteket på VID), Idunn, Fontene, Tidsskrift for ungdomsforskning og Google Scholar. Her brukte jeg kombinasjoner av søkeord som *oppsøkende arbeid*, *ungdom*, *kontroll*, *makt* og *hjelp*. Jeg har også søkt med ulike variasjoner av begrepet oppsøkende arbeid, som *feltarbeid* og *gatearbeid*. Disse søkene gav meg få funn relevant for min problemstilling. Jeg fant litteratur som omhandlet oppsøkende sosialt arbeid generelt, men lite som tok opp temaet makt og kontroll i arbeidsmetoden. Det var også begrenset hvor mange funn som spesifikt tok for seg ungdom, og oppsøkende arbeid, særlig i store byer. Likevel fant jeg et par studier og artikler som satte av et avsnitt eller to til temaet.

I Tidsskrift for ungdomsforskning fant jeg for eksempel den forskningsbaserte artikkelen til Henningsen (2009). Artikler publisert i denne databasen er fagfellevurderte. Det betyr at profesjonelle innenfor fagområdet har kvalitetssikret innholdet. For å finne kilder som er fagfellevurdert har jeg lett etter artikler som er bygd opp etter IMRAD- strukturen, som ofte kjennetegner tekster basert på empiriske studier (Dalland, 2017 s. 163). De fleste kildene brukt i oppgaven er fagfellevurdert. Et unntak er Bjørdal (2010) sin fagartikkel publisert i tidsskriftet Fontene. Jeg vurderer likevel denne kilden som relevant på grunn av Bjørdal sin lange erfaring som feltarbeider, samt det faktum at artikkelen er publisert i Fontene. Fontene er gitt ut av Fellesorganisasjonen, fagforbundet for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere.

Jeg utvidet søket mitt ved å inkludere internasjonale kilder. Her har jeg brukt søkeord som *uppsökande arbete* på svensk og *opsøgende arbejde* på dansk. Da fant jeg en dansk forskningsrapport av Richard, O., Leer, M., Rasmussen, A., Lydersen, G. & Thinggaard, B.L. (2014). På engelsk brukte jeg søkeordene *outreach work* og *streetwork*. Jeg fant et par internasjonale fag- og forskningsartikler om oppsøkende sosialt arbeid med ungdom, men ikke knyttet til temaene hjelp og kontroll, noe som hadde vært relevant for min oppgave.

Jeg har også brukt Landsforeningen for oppsøkende ungdomsarbeid sin nettside, og funnet relevante kilder i deres fagbibliotek, blant annet *Oppsøkende sosialt ungdomsarbeid – en kommunal veileder* (LOSU, 2012). Jeg kontaktet Henning Pedersen, et navn som har vært hyppig nevnt i litteratur om oppsøkende arbeid. Han er seksjonsleder ved Kompetansesenter for rus, og gav meg tips om relevant litteratur på området. Jeg ble anbefalt deres rapport *Kartlegging av oppsøkende sosialt arbeid* (Pedersen, 2011), og Pedersen sin egen master *Oppfølgingsarbeid i oppsøkende tjenester* (Pedersen, 2011).

2.3 Kildekritikk

Kildekritikk handler om å være kritisk til og reflektere over *hvordan* jeg har søkt opp litteratur og hvorvidt den fremstiller et troverdig og nøyaktig bilde av virkeligheten den beskriver. Jeg skal se nærmere på kildenes validitet og reliabilitet (Jacobsen, 2010, s. 16-17).

Validitet omhandler kildens gyldighet og relevans for min oppgave. Det er aktuelt å se på hvilke kriterier jeg har benyttet meg av i utvelgelsen av materialet (Jacobsen, 2010, s. 53-54). Da jeg først begynte å utforske oppsøkende arbeid som litterært felt oppdaget jeg at omfanget av tilgjengelig forskning og faglitteratur var begrenset. Særlig var det vanskelig å finne oppdatert kunnskap. Mange av kildene er utgitt på slutten av 90-tallet og begynnelsen av 2000-tallet, og lite i nyere tid. Det oppstår et spørsmål om kildene fortsatt er gyldige, eller om kunnskapen er utdatert (Dalland, 2017, s. 162). For å hente inn mest mulig oppdatert kunnskap har jeg i hovedsak avgrenset søket til litteratur utgitt etter år 2000. Likevel har jeg brukt *NOU nr. 37* fra 1980 som utgjør et sentralt styringsdokument for oppsøkende ungdomsarbeid i Norge. Jeg forhørte meg med Henning Pedersen om denne fortsatt ble brukt og vurdert som gyldig, noe han kunne bekrefte. Videre har jeg brukt Askheim sin forskning fra 1991. Den blir fortsatt referert til i nyere litteratur, og dermed vurdert som fortsatt gyldig og relevant for min oppgave.

Jeg har også brukt en dansk kilde. Her måtte jeg vurdere kildens eksterne validitet, hvorvidt forskning om oppsøkende arbeid i Danmark har overføringsverdi til min problemstilling om arbeidet i Norge (Dalland, 2012, s. 72). Klyve (2006, s. 26) påpeker at arbeidet er innrettet noe annerledes enn i Norge, hvor skadereduksjon og forebygging av kriminalitet har større fokus enn her til lands. Til tross for dette har det oppsøkende arbeidet i Danmark store

likhetstrekk med Norge, hvor de satser på tidlig intervensjon og selektiv forebygging. Med forskjellene i bakhodet vurderer jeg at studien har relevante bidrag som kan overføres til en norsk kontekst (2006, s. 27). Oppsøkende arbeid i land utenfor Skandinavia retter arbeidet sitt mer mot personer som allerede har tunge og alvorlige rusproblemer. Arbeidete organiseres som indikativ forebygging, og ikke som tidlig intervensjon og selektiv forebygging i samme grad som i Norge (2006, s. 26). Disse faktorene har bidratt til at jeg ikke har sett det nødvendig å inkludere kildemateriale fra land utenfor Skandinavia.

Litteraturen jeg har benyttet meg av knyttet til begrepene makt og kontroll er bygget på sekundærkilder. Perspektiver til anerkjente teoretikere som Foucault og Weber er oversatt og fortolket av andre forfattere. Jeg har vurdert det hensiktsmessig å nytte meg av nyere tolkninger av deres verk. I eldre utgaver blir det brukt utfordrende språklige formuleringer som kan gjøre deres opprinnelige stoff, altså primærkilden, vanskelig å forstå. Det at kunnskapen er innhentet og tolket av andre er en ulempe ved litteraturstudie som metode generelt. Andres fortolkninger blir så på nytt fortolket av meg. Til slutt blir det presentert et resultat som er fortolket i flere ledd. Underveis i prosessen kan det opprinnelige budskapet til forskeren eller forfatteren ha endret seg eller gått tapt (Jacobsen, 2010, s. 108, s. 109).

Reliabilitet handler om litteraturstudiets pålitelighet. Er litteraturen samlet inn på en troverdig måte (Leseth og Tellmann, 2018, s. 16)? Litteratur brukt i en undersøkelse filtreres gjennom det perspektiv og den forforståelsen forskeren har med seg fra før (2018, s. 116). Min forforståelse er farget av at jeg selv har gått oppsøkende arbeid og gjort noen refleksjoner om hvordan rollen som feltarbeider kan være. Denne erfaringen vil prege hva jeg syns er viktig i utvalget av litteratur og hvordan jeg videre tolker og formidler informasjonen i oppgaven. Det er en fare for at mitt personlige engasjement i oppsøkende sosialt arbeid kan hindre meg i å se nyanser og holde en nødvendig kritisk avstand til materialet (Jacobsen, 2010, s. 22-23). Jeg har prøvd å legge til grunn et nøytralt ståsted og egne antakelser til side når jeg har søkt etter litteratur. Slik vil jeg kunne få med andre perspektiver enn bare de som bekrefter mine egne (Dalland, 2012, s. 119).

Jeg har valgt å fokusere på hvordan yrkesutøvere opplever og vurderer spenningsfeltet. Ungdommenes egen stemme og opplevelser kommer ikke direkte frem i oppgaven. Fagpersoner og feltarbeidere blir et slags talerør for ungdommene og formidlere deres

opplevelser. Dette kan føre til snevre og lite nyanserte funn. Kildene jeg har funnet er skrevet fra et sosialarbeiderperspektiv. Det har vært vanskelig å finne innspill fra utenforstående forfattere, som kan representere en motsats. Forfattere fra samme felt kan ha interesse av å fremstille fagfeltet og forskningen sin i et godt lys. Dette kan også stille spørsmål ved kildenes troverdighet (Dalland, 2017, s. 160-161).

3 Litteraturgjennomgang

3.1 Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom i kontekst

3.1.1 Bakgrunn og mandat

I Norge startet profesjonelt oppsøkende ungdomsarbeid i 1969 (Klyve, 2006 s. 24). Da ble den første offentlige utekontakttjenesten i Norge etablert, nemlig Uteseksjonen i Oslo.

Bakgrunnen for oppstarten var en erkjennelse av at de eksisterende tilbudene som fantes for ungdom ikke nådde ut til unge hjelpetrengende som befant seg der ute (Erdal, 2006 s. 15). De ble oppfattet som formelle og hierarkiske virksomheter med mye makt som skapte distanse til ungdommene. De nye oppsøkende tjenestene ble etablert som en motpol til disse, med sin uformelle stil, borte fra kommunens formelle fysiske rammer (Erdal, s. 170). Siden den gang har det gradvis vokst frem flere tjenester rundt om i landet. Ifølge Kompetansesenter for rus sin kartlegging fra 2015 finnes det 102 oppsøkende tjenester i Norges kommuner og bydeler, og 21,5 % av disse har oppsøkende tjenester rettet mot ungdom (Pedersen, 2015, s. 14).

Oppsøkende arbeid med ungdom blir for første gang nevnt i statlige dokument i 1980. I NOU 1980:37 om *Oppsøkende barne- og ungdomsarbeid* formuleres arbeidets mandat (Strømfors, 2006, s. 82). Mandatet er å bedre barn og unges levekår. Dette skal gjøres gjennom å oppsøke unge som ikke nås av eller har lite kontakt med det eksisterende hjelpeapparatet. Videre skal de etablere kontakt med ungdommene og tilby dem hjelp og støtte. Feltarbeideren skal motivere dem til skole, jobb og annen ønsket aktivitet. De skal fungere som et bindeledd mellom ungdommen og relevante hjelpetilbud. Videre skal de samle kunnskap om unges levekår for så å ta initiativ til å bedre disse. De skal opplyse og ansvarliggjøre politiske myndigheter angående det som rører seg i ungdomsmiljøene (NOU 1980:37, s. 7, s. 16). Oppgavene for oppsøkende sosialt ungdomsarbeid beskrevet ovenfor er fortsatt like aktuelle og retningsgivende for utøvelsen av arbeidet i dag (Strømfors, 2006, s. 82).

3.1.2 Formell makt i oppsøkende arbeid

For å forstå mer av den mellomliggende posisjonen feltarbeidere befinner seg i, kan det være nyttig å se nærmere på deres reelle makt og kontrollfunksjon. Norvoll (2009, s. 71) beskriver at formell makt er makt som ofte er nedskrevet i lover, regler og retningslinjer. Feltarbeideren har i utgangspunktet liten grad av formell makt. Likevel kan det oppstå situasjoner hvor feltarbeider må gi opplysninger eller melde ifra om forhold som kan utløse tvangsbruk av andre instanser (Erdal, 2006, s. 123). Selv om oppsøkende tjenester ikke er en lovpålagt tjeneste, utfører de lovpålagte oppgaver, som en del av kommunens ansvarsområde. Som feltarbeider har man meldeplikt og opplysningsplikt overfor mindreårige (under 18 år), på lik linje med andre offentlige hjelpeinstanser (Strømfors, 2006, s. 88). I følge Lov om barnevernstjenester har en som offentlig ansatt i kommunen en juridisk plikt til å melde fra til barnevernet når det er grunn til å tro at mindreårige blir utsatt for mishandling eller andre former for alvorlig omsorgssvikt eller dersom vedkommende har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker. En feltarbeider vil også være pliktig å gi opplysninger vedrørende slike forhold dersom barneverntjenesten spør om dette (Barnevernsloven, 1992, § 6-4).

Hva som oppfattes som meldepliktige forhold blir gjenstand for feltarbeiderens faglige skjønn (Strømfors, 2006, s. 88). Her er grenseoppgangene vage og feltarbeideren står overfor vanskelige avveininger. Det vil være god praksis at feltarbeideren deler informasjon med ungdommen om hvor det meldes til og hvorfor. Ideelt sett ønsker man at ungdommen selv er enig i og samtykker til varselet (Erdal 2006, s. 112).

3.1.3 Feltarbeiderens hjelperolle og uformelle stil

Sentralt for feltarbeiderens hjelperolle er tidlig intervensjon, altså at man når ungdommen så tidlig som mulig. Feltarbeideren kartlegger den enkeltes problemer og viser dem videre til tiltak og instanser som kan gi passende og hensiktsmessig hjelp (2006, s. 161). Feltarbeidere fungerer som en brobygger mellom målgruppen og hjelpeapparatet og har god oversikt og kjennskap til eksisterende hjelpeinstanser og hvordan man kan dra best mulig nytte av dem (2006, s. 126). Det oppsøkende arbeidet skjer på gatehjørnet, i det offentlige rom på

ungdommens arena, gjerne på kveld- og nattestid. Uten kontor, timeavtaler og saksbehandling og ikledd vanlige klær, får arbeidet en uformell stil (Berg, 2006, s. 274). Denne ubyråkratiske stilen er et virkemiddel for å senke terskelen for kontakt og for å få innpass i miljøene til målgruppeungdommen (Erdal, 2006, s. 137).

Erdal påstår at det er lett å trække feil i oppsøkende sosialt arbeid (2006, s. 105) Feltarbeidere kommer stadig i ustabile og sammensatte situasjoner og må utføre oppgaver som ikke kan løses av forutbestemte standarder og rutiner. Dette stiller feltarbeidere overfor komplekse utfordringer som må tas på sparket. Det finnes ikke et svar på riktig praksis, og feltarbeidere må improvisere i rollen og bruke skjønn. Lite ytre struktur og et utydelig og uklart formulert oppdrag, er en forutsetning for at de skal kunne ha en fleksibel rolle, men kan også skape usikkerhet hos feltarbeidere (Strømfors 2006, s. 180-181).

3.1.4 Taushetsplikt

For å få oversikt over feltarbeideres muligheter i møte med ungdommene er det hensiktsmessig å se på deres rammer rundt taushetsplikten. Petter Askheim (1991, s. 21) trekker frem taushetsplikten som en avgjørende forutsetning for å oppnå tillit. I en studie gjort av utekontakter beskriver han at taushetsplikten blir brukt til å distansere seg fra kontrollørrollen, i frykt for å fremstå som en del av et finmasket offentlig kontrollsystem. Taushetsplikten har vært en flaggsak for utekontaktene, et symbol på deres solidaritet med ungdommene og en måte å skille seg fra andre hjelpeinstanser (1991, s. 17).

Pedersen beskriver en usikkerhet blant feltarbeidere rundt hvordan de kan gi nok informasjon til samarbeidspartnere og samtidig beholde tilliten i ungdomsmiljøene (Pedersen, 2015, s. 28). Hovedregelen er at feltarbeidere ikke skal dele opplysninger eller diskutere navngitte personer med andre instanser, så langt meldeplikten ikke er utløst. Dette er med mindre de innhenter samtykke (Erdal, 2006, s. 85). Oppsøkende tjenester har taushetsplikt overfor foreldre til ungdommen er 15 år. Dette gjelder ikke livsviktig informasjon eller informasjon om ungdommens oppholdssted. Foreldre skal kunne holde sitt foreldreansvar frem til myndighetsalder (LOSU, 2012, s. 9). Feltarbeidere har ikke opplysningsplikt overfor politiet,

med unntak av straffelovens bestemmelse om å melde ifra om forhold som kan avverge drap, ran og voldtekt (Erdal, 2006, s. 87).

3.2 Noen maktperspektiv

3.2.1 Makt, kunnskap og sosial kontroll

Skau (2013, s. 33) er opptatt av spenningen sosialarbeideren befinner seg i mellom makt og hjelp og utforsker dilemmaer knyttet til dette i boka si. Makten kommer til uttrykk i mange former. Den kan være åpen, skjult, formell eller uformell. Den kan brukes for å hjelpe og for å skade, og utøves ved frivillighet eller ved tvang.

Makt er alltid tilstede i møte mellom hjelper og klient (2013, s. 31). Skau definerer makt ved hjelp av den tyske sosiologen Max Weber. Han beskriver makt som «Et eller flere menneskers sjanse til å sette gjennom sin egen vilje i det sosiale samkvem, og det selv om andre deltakere i det kollektive liv skulle gjøre motstand.» (Weber 1990, gjengitt fra Skau, 2013, s. 34). Her kjennetegnes makten som relasjonell, hvor A har mulighet til å gjennomføre sin vilje, selv om B ikke ønsker dette. Den med mest makt i relasjonen kan realisere sine interesser (2013, s. 34). Skau (2013, s. 34) utdyper at makten ikke trenger å utøves for å være tilstede i en relasjon, ofte er *muligheten* hjelper har til å utøve makt, maktbruk i seg selv, og nok til at hjelper og hjelpeapparatet får sikret sin vilje.

Videre presenterer Skau (2013, s. 34) makt ved hjelp av teoretikeren Michel Foucault, som blant annet var opptatt av hvordan makt kunne brukes som sosial kontroll. Foucault beskrev hvordan makten kom til uttrykk gjennom å styre og påvirke en annens handling. I det moderne samfunnet skjer dette først og fremst ikke i form av tvang og annen fysisk maktutøvelse, men ved å strukturere individets tanke og handling på en skjult og indirekte måte. Norvoll (2009, s. 101) fortsetter å sitere Foucault i *Mellom mennesker og samfunn*, og trekker frem den sosiale kontrollen som et viktig aspekt ved makten i samfunnet. En type makt som sikter mot å opprettholde en sosial orden ved å sørge for at mennesker tilpasser seg normene og væremåtene som regnes som «normalt». Kontrollen beskrives som et uttrykk for

velferdsstatens moraliserende og oppdragende rolle hvor den definerer hva som er det beste for borgeren (2009, s. 101).

Foucault var også opptatt av hvordan makt og kunnskap henger uløselig sammen. Järvinen og Mortensen (2003, s. 12) siterer ham og skriver at kunnskap produserer makt, og kan komme til uttrykk som profesjonsmakt. Motsatt kan makt også produsere kunnskap. Sannhet og viten blir definert av dem som har makten. Han påstår at i en hjelperelasjon kan «den andres» identitet blir definert ut fra ekspertenes forestillinger om hva som er sant. «Den andre», blir et objekt for deres forestilling og virkelighetsforståelse. Han bruker begrepet «sannhetsregime» til å forklare hvordan dominerende sannheter blir til, en prosess hvor ideer og diskusjoner blir akseptert og fungerer som legitime. Utdanningsinstitusjoner, forskning og lærebøker reproducerer disse ideene og bidrar til at de blir institusjonalisert og videreført som sannheter i det sosialfaglige miljøet og av den enkelte sosialarbeider. Som resultat av disse sannhetsregimene har sosialarbeideren, staten og samfunnet som helhet en forestilling om hva som er en riktig og en god måte å leve livet sitt på, og hvilke kriterier som må foreligge for at enkeltmennesket kan passe inn i velferdsstaten. Foucault viser til hvordan for eksempel «utsatt ungdom», kriminelle eller rusmisbrukere blir kategorisert som avvikere. De faller utenom det som blir definert som normalt ifølge hjelperen (2003 s. 13).

3.2.2 Maktens flere ansikter

Skau (2013, s. 80) påpeker at flere yrkesutøvere i hjelpende yrker prøver å unngå å fremstå eller erkjenne seg selv som personer med makt. Hun trekker frem hvordan den dagligdagse karakteren ved forebyggende og oppsøkende virksomhet mellom hjelper og klient er med på å tilsløre maktforholdet. Men selv om makten fremstår som mindre synlig, betyr det ikke at det reelle maktaspektet er borte (2013, s. 32). Med sin tilknytning til det offentlige hjelpeapparatet har den profesjonelle hjelper fortsatt størst sjans for å få gjennom sin vilje i møte med klienten (2013, s. 38). Skjult makt kan hindre hjelper i å ha et reflektert og bevisst forhold til sin egen maktutøvelse og dens betydning for hjelperelasjonen. Når makten tilsløres og opptrer nærmest usynlig blir det også vanskelig for klient å beskytte seg mot maktmisbruk (2013, s. 31).

Det er ikke nødvendigvis slik at makt som profesjonsutøver er utelukkende negativt. Makten kan også være positiv og produktiv. Den gir mulighet til å gi nødvendig omsorg og hjelp til klienten, og setter i gang positive endringsprosesser (2013, s. 32). Skau siterer Monsen (1990) og skriver at «Å bruke makt er like ofte godt som ondt. At maktbruk ofte fører til destruktive funn, kan henge sammen med at maktutøvere er ubevisste og uprofesjonelle» (gjengitt fra Skau, 2013, s. 32, s. 43).

Ifølge dagens hjelper-ideal skal hjelpen så langt som mulig baseres på klientens ønske og medvirkning. Men av og til kan det å intervenere og utøve makt mot en annens vilje fungere som hjelp, selv om det gjerne ikke oppleves slik for vedkommende der og da. Å la være å gripe inn kan føre til ytterligere skade for vedkommende eller andre. Hva som kalles for hjelp blir et spørsmål om hvem som definerer det. Om det er den som blir hjulpet, hjelper eller utenforstående (Skau, 2013, s. 39-40).

3.2.3 Avmakt

Noen ganger får vi ikke realisert egne interesser på grunn av fravær av makt. Man befinner seg i en posisjon hvor man ikke kan motsette seg andres valg og vilje (Norvoll, 2009, s. 81). Denne posisjonen kan skyldes svake personlige ressurser, eller at man innehar en rolle i samfunnet tilegnet lite myndighet sammenlignet med det sosiale systemet rundt (2009, s. 82). Den avmektige er ofte avhengig av andre personer eller systemer for å få gjennom sin vilje (2009, s. 81). En klient i sosialsektoren er underordnet og avhengig av de ansatte for å få hjelp. Klienten er prisgitt helperens forståelse av sin situasjon og videre beslutninger som tas (2009, s. 82). Dette gjør klienten svært sårbar overfor helperens maktutøvelse, og kan gi en følelse av å miste kontroll over eget liv.

Videre påpeker Norvoll (2009, s. 70) at det innenfor helse- og sosialsektoren eksisterer en prosessuell forståelse av makt, hvor helperen også kan føle avmakt i møte med en klient. Hun siterer Foucault (1994) og skriver at helpere anses som maktens «mellommenn». De utøver makt, men er selv underlagt strukturelle maktforhold som påvirker deres handlingsrom. Maktfunksjonen kan altså gi helper muligheter som understøtter deres arbeid, men også

retningslinjer som begrenser deres handlingsmuligheter til å realisere faglige interesser. Dette skaper elementer av avmakt i arbeidssituasjonen (2009, s. 84).

3.3 Aktuell forskning

3.3.1 Humor som mestringsstrategi

Erik Henningsen (2009, s. 11) skriver om balansegangen mellom å mestre rollen som ansvarlig voksen og samtidig greie å bygge relasjon med ungdom på gata. *Bekyringsblikket* er en forskningsartikkel basert på empirisk materiale fra casestudier av kommunale utekontakter. Den presenterer funn etter å ha intervjuet feltarbeidere og observert dem i sin praksis. Henningsen (2009, s.11) skriver at feltarbeiderne omtrent aldri oppførte seg moraliserende eller fremstod formanende. Han legger vekt på at de aktivt brukte humor som et virkemiddel til å understreke sin uformelle rolle i møte med ungdommene og dermed tonet ned rollen som ansvarlig voksen og representant for det offentlige hjelpeapparatet. Humor blir brukt som en kommunikativ ressurs som gir dem frihet til å forme relasjonen på en hensiktsmessig måte (2009, s. 11).

3.3.2 Se mellom fingrene

Bente Bjørdal (2010, s. 54) belyser feltarbeideres mangesidige rolle i fagartikkelen *Oppsøkerens sammensatte rolle*. Hun tar også opp utfordringen det kan være å kombinere rollen som hjelper og kontrollør. Hun legger til grunn at ungdommer i utgangspunktet oppsøker det offentlige rom for å kjenne på frihet og selvstendighet, og for å frigjøre seg fra foreldre og voksnes kontroll. Feltarbeidere kan i kraft av rollen som utenforstående og ansvarlig voksen være uønsket og en trussel på ungdommens arena. Bjørdal (2010, s. 54) trekker frem et eksempel fra egen praksis som feltarbeider i Uteseksjonen i Oslo, hvor hun måtte få til en balansegang mellom rollen som hjelper og kontrollør. Sammen med sin kollega oppholdt hun seg i et område hvor mindreårige drakk alkohol. Hun opplevde å stå i en konflikt mellom å opptre moraliserende og heve pekefingeren angående alkoholbruken eller se mellom fingrene og la være å reagere på uønsket atferd. Bjørdal (2010, s. 54) understreker

at det å være en moralist i slike situasjoner med ungdom kan vanskeliggjøre relasjonsbyggingen og muligheten til å skape tillit og et godt rykte i miljøet. I den aktuelle situasjonen valgte de å ikke kommentere alkoholbruken. Ønsket om å etablere kontakt og «komme i posisjon» til å hjelpe ble et viktigere hensyn å ta. Bjørdal (2010, s. 54) trekker frem at en slik løsning kan gå imot foreldres forventning til feltarbeiderne som priser deres tilstedeværelse og har tillit til at de kontrollerer og passer på ungdommene sine (2010, s. 54).

3.3.3 Kontroll pakket inn i omsorg, en dansk studie.

Et forskningsprosjekt gjort om oppsøkende arbeid i Aarhus kaster også lys over det problematiske ved å være ansatt i systemet og samtidig betrakte seg selv som borgerens venn. Forskningsprosjektet utarbeidet ved *Center for Akut- og Opsøgende Indsatser* viser at relasjonen mellom oppsøker og klient er preget av makt, men at den kan være vanskelig å få øye på. Denne makten knyttes til Foucault sin beskrivelse av «pastoral makt», makt tildekket av hjelpen og omsorgens emballasje (Richard, O. et. al., 2014, s. 38). Feltarbeidere opparbeider en god relasjon til ungdommen og samler inn informasjon om de. Denne informasjonen bruker de som et verktøy til å dirigere vedkommende i ønsket retning. Ikke i form av å tvinge eller å være disiplinerende, men gjennom å tilby omsorg og trygghet. Det legges vekt på at denne form for makt mildnes og gjøres mer akseptabel gjennom å vise omsorg. Forfatterne hevder at en relasjon alltid er asymmetrisk, men at det ikke er alltid asymmetrien blir synlig. Makten ligger skjult bak hjelpen og støtten som er i relasjonen (2014, s. 39).

Forfatterne skriver at pastormakten knytter makt og sannhet sammen. Hvilken retning feltarbeidere styrer ungdommen er ofte bestemt av deres definisjon av «det gode liv», eller som det offentlige systemets forlengende arm – systemets definisjon av hva som er et godt og verdig liv (2014, s. 39). Forfatterne trekker frem feltarbeideres utydelige rolle som avgjørende for den usynlige maktutøvelsen (2014, s. 44).

3.3.4 Avstand fra kontrolloppdrag

Mariell Berg Huse (2015) understreker viktigheten av å ikke bli for kontrollerende i sin kronikk *Tatt av politiet – fulgt opp av utekontakt*. Kronikken er publisert på forebygging.no, en nasjonal kunnskapsbase for rusmiddelforebygging og helsefremmende arbeid.

Hun viser til en episode i Bergen hvor ungdommer ble tatt for bruk og salg av hasj. Ungdommene fikk tilbud om påtaleunntatelse dersom de forpliktet seg til oppfølging av utekontakten (Christoffersen, gjengitt av Huse, 2015, s. 1). Huse (2015, s. 6) mener at en slik oppfølging på bestilling fra andre instanser som politi og barnevern vil true oppsøkende arbeids verdigrunnlag og oppdrag. Hun advarer om farene ved å bevege seg inn på et område kjennetegnet av straff, kontroll og begrenset frivillighet (Huse, 2015, s. 1). Dersom utekontakter ukritisk tar på seg slike oppgaver kan det undergrave tilliten i ungdomsmiljøene, og utfordre frivilligheten, som begge er viktige premisser for oppsøkende arbeid (Huse, 2015, s. 7).

Denne holdningen kommer også til uttrykk i en høringsuttalelse fra LOSU skrevet av Vollebæk (2011) i forbindelse med Stoltenberg -utvalget sin *Rapport om narkotika*. Utvalget foreslår at det skal tilbys avtaler om oppfølging som et alternativ til påtale og anmerkning i strafferegister når ungdom blir tatt i besittelse av narkotika (Stoltenberg, T. et.al. 2010, s. 1). Vollebæk (2011, s. 2) skriver i sin uttalelse at de støtter dette forslaget, men understreker at man må være bevisst på hvordan slike tiltak blir utformet og hvilke instanser som skal ha denne rollen. Hun skriver som følger:

Dersom instanser som i utgangspunktet baserer seg på frivillig kontakt fra ungdommens side, skal følge opp ungdom gjennom f.eks. ruskontrakt, kan det oppstå uklarheter rundt grensen mellom frivillighet og tvang/konsekvenser. Dette kan igjen føre til at det blir vanskeligere for ungdomstiltaket å oppnå tillit i ungdomsmiljøene generelt, og at viktige samarbeids- og tillitsrelasjoner mellom ungdomsarbeider og ungdom blir svekket (Vollebæk, 2011, s. 2).

4 Diskusjon

4.1 Ubalanse i eksisterende litteratur

Etter gjennomgang av teori og forskning kommer det frem noen hovedfunn som belyser utfordringer og muligheter som ligger i spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll i oppsøkende sosialt arbeid med ungdom. Det kommer blant annet frem at feltarbeidere har en reell makt- og kontrollfunksjon. Av og til i form av direkte utøvelse gjennom melde- og opplysningsplikt, andre ganger i kraft av rollen som utenforstående voksen, med vissheten om at makt kan brukes (Erdal 2006, s. 123). Videre viser både Henningsen (2009) og Bjørdal (2010) til eksempler som vitner om at feltarbeideren bruker ulike strategier for å underkommunisere makt- og kontrollaspektet ved sin yrkesrolle. Oppsøkende arbeids uformelle preg er også med på å understreke hjelpeaspektet ved arbeidsmetoden (Erdal, 2006 s. 137). En dansk studie viser at den mellomliggende posisjonen som feltarbeidere har, gir mulighet til å utøve skjult makt, og styre ungdommene i ønsket retning (Richard, O. et. al., 2014, s. 39). Videre kommer det til uttrykk i flere dokumenter en frykt for oppdragsbaserte oppgaver som bærer preg av kontrollelementer. En frykt for å røkke ved oppsøkende arbeids verdier som tillit og frivillighet (Huse, 2015, s. 7).

Etter endt litteraturgjennomgang sitter jeg igjen med en forståelse av at litteratur og forskning på feltet er preget av mye enighet. Forfatterne er opptatt av hvordan det i oppsøkende arbeid eksisterer et ideal om fravær av makt, og hvordan feltarbeidere ønsker å tilstrebe en rolle med minst mulig spor av makt. Det er påfallende hvordan litteraturen er opptatt av å se på dilemmaer og utfordringer knyttet til hvordan makten i arbeidet kan være skadelig og hvordan den burde begrenses. Samtidig vies det lite oppmerksomhet til hva som kan være positivt og produktivt ved maktfunksjonen. Jeg finner et hull i eksisterende litteratur, hvor maktens potensielle positive funksjon er underfokusert. Dette ensidige fokuset rundt det problematiske ved makten er et funn i seg selv. Jeg savner litteratur som gir motstand til og problematiserer det at makt fremstilles som noe utelukkende negativt og en utfordring i oppsøkende sosialt arbeid. For er makt og kontroll alltid en trussel for hjelpefunksjonen?

4.2 Er makt en trussel for hjelpefunksjonen?

På den ene siden kan det virke som at makt- og kontrollfunksjonen opptrer som en demper for feltarbeideres virke. Den kan vanskeliggjøre samfunnsoppdraget som er å hjelpe utsatt ungdom. Feltarbeidere er avhengig av tillit og aksept hos ungdommen og miljøene de arbeider mot. Mulighet for makt og myndighetsutøvelse kan utfordre denne tilliten (Erdal, 2006, s. 123). Tilliten er skjør og vanskelig å opparbeide. Flere av ungdommene kan ha tidligere dårlige erfaringer med hjelpeapparatet og det kan tenkes at kontakt med feltarbeidere som representerer dette apparatet kan gi dem assosiasjoner til tvang, mistillit og moralisering. Feltarbeidere må trosse ungdommenes tidligere fordommer mot hjelpeapparatet, og vise at de er annerledes i møte med dem som tidligere har erfaring med svik og utestenging (Erdal, 2006, s. 110 og s. 113). Her blir også *muligheten* til å utøve makt som Weber (1990, gjengitt fra Skau, s. 34) var opptatt av aktuell. Vissheten om at feltarbeidere har mulighet til å ringe barnevernet eller foreldrene til ungdommene kan ødelegge for kontakt, og dermed feltarbeideres mulighet til å komme i posisjon for å hjelpe. Slik sett kan Huse (2015, s.7) og Vollebæk (2011, s. 2) sin frykt for kontrollør-rollen og tydelig makt være av god grunn. Oppgaver som bærer preg av kontroll kan føre til målforskyvning, hvor det blir viktigere å kontrollere ungdommen enn å hjelpe dem. En tydelig makt- og kontrollfunksjon kan gjøre deres egentlige oppdrag vanskelig, nemlig å gi tidlig hjelp til utsatte unge.

På den andre siden kan det tenkes at hjelperens makt også består av muligheten til å kunne hjelpe (Skau, 2013 s. 86). For hvordan kan feltarbeideren hjelpe dersom han ikke har makt til å handle og til å nå gjennom med sin profesjonelle vurdering? (Weber 1990, gjengitt av 2013, s. 34). Makt trenger ikke å være utelukkende negativt. Det finnes også positive og produktive sider ved makt. Makten til å handle byr på muligheter som kan føre til noe godt og sette i gang positive endringsprosesser (Skau, s. 2013, s. 32). Feltarbeideren kan for eksempel hjelpe ungdom fra et hjem preget av vold og rus, og koble dem på tiltak som kan hindre ytterligere skade (Erdal, 2006, s. 123). I tillegg kan feltarbeideres maktutøvelse være av interesse i form av å være en premissleverandør med kunnskap og veiledningsmuligheter, som Järvinen og Mortensen viser til (2003, s. 12) Innflytelse og tilgang på aktuelle hjelpeinstanser kan gjøre dem til døråpnere for mulige hjelpetiltak ungdommen kan ha nytte av (Erdal, 2006, s. 126). Videre påpeker Erdal at grenser kan være positivt for ungdommen. De kan oppleves som betryggende og skape forutsigbarhet for dem som ellers lever i en uforutsigbar verden. Det at

voksenpersoner bryr seg og setter grenser kan dermed være ønskelig (Erdal, 2006, s. 188). Her vises det at makt og kontroll også kan være omsorg. Dette utvider min forforståelse til å se hvilke muligheter som eksisterer ved maktaspektet i spenningsfeltet.

Oppsummert kan en si at makt og kontroll viser seg både som en trussel og en forutsetning for hjelp i oppsøkende sosialt arbeid med ungdom. I hvilken retning det dreier kan handle om hvordan makten kommer til uttrykk og hvordan den formidles. Det kan tenkes at makten må kanaliseres på en bestemt måte for at den skal kunne gi positive resultater. Den enkelte feltarbeider har stor grad av frihet og fleksibilitet til å forme sin rolle og bruke seg selv i relasjonene (Erdal, 2006, s. 197). Det blir et spørsmål om feltarbeideren greier å formidle en makt som mildnes og gjøres mer akseptabel gjennom å vise omsorg, som Richard, O. et al. (2014, s. 38) viser til i sin studie. Istedenfor at makten kommer til uttrykk som formanende og moraliserende. Det kan sees som nødvendig å tone ned sin egen makt- og kontrollfunksjon, og bruke virkemidler som humor når hjelpen oppleves som kontrollerende (Henningssen, 2010, s. 11). Her kommer den mellomliggende posisjonen mellom hjelp og kontroll til uttrykk som en mulighet for feltarbeider (Richard, O. et al., 2014, s. 38).

4.3 Spenningsfeltet setter feltarbeider i en mellomliggende posisjonen – en mulighet eller en utfordring?

Richard, O. et al. (2014, s. 39) viser hvordan den mellomliggende posisjonen mellom hjelp og kontroll gir feltarbeidere mulighet til å styre ungdommene i ønsket retning. Her blir feltarbeideres utydelige rolle avgjørende for den usynlige maktutøvelsen. Feltarbeideres frihet og uavhengighet i forhold til systemet, samt deres uformelle stil gir dem muligheten til å møte ungdommen uten å stille tydelige krav. Disse rammene setter dem i en unik posisjon til å tilsløre en synlig makt, som videre gir dem grunnlag for å etablere tillit og en god relasjon. (2014, s. 44).

Samtidig kan det tenkes at denne mellomliggende posisjonen kan føre til avmakt hos feltarbeideren. Feltarbeideren står mellom klient og system, og er avhengig av begge parter (Norvoll, 2009, s. 81). Første må han få innpass og kvalifisere seg for tillit hos ungdommen (Erdal, 2006, s. 133). Når ungdommen er klar til å motta hjelp er feltarbeideren avhengig av et godt samarbeid med systemet rundt for å kunne drive formidlingsarbeid (2006, s. 131). Videre kan feltarbeideren selv møte et byråkratisk system preget av treghet, køer og ventelister. Målet om å hjelpe kan bli vanskelig når feltarbeideren selv bare kan formidle videre til andre som har makt. Feltarbeidere kan tenkes å være som Foucault (1994, gjengitt fra Norvoll, 2009, s. 84) beskriver, maktens “mellommenn”. De utøver makt, men blir selv begrenset av samfunnets struktur og tilbud fra andre instanser (Erdal, 2006, s. 126)

4.4 En mulighet til å utøve skjult makt - forsvarlig i møte med ungdommen?

Videre kan det stilles spørsmål ved om det er problematisk at storsamfunnet gjennom feltarbeideren definerer hva som vil være «det gode liv» for ungdommen. Og videre om det å bevisst underkommunisere egen makt- og kontrollfunksjon og hensikt med kontakten er forsvarlig og rettferdig. Strategiene kan fremstå som uetiske virkemidler, hvor de utnytter sin uformelle rolle. Feltarbeidere spiller skuespill for å «lure» ungdommen inn i en hjelperelasjon. Oppsøkende arbeid kjennetegnes som sagt av frivillighet, hvor den enkelte har frihet til selv å velge eller kontrollere hvilke situasjoner han eller hun vil være i (Erdal, 2006, s. 112). Ungdommene mister muligheten til å vurdere dette når maktbruken foregår i det skjulte. Feltarbeideren tar vekk noe av ungdommens kontroll og muligheten til å forsvare seg mot uønsket makt og eventuell maktmisbruk (Skau, 2013, s. 31). Skau (2013, s. 37) trekker frem at makt er uløselig knyttet til etiske spørsmål og dilemmaer, slik som her, hvor skjult maktbruk blir et spørsmål om etisk forsvarlighet. Jeg har ikke valgt å gå nærmere inn på etikk i denne oppgaven, men nevner det som et relevant aspekt ved problemstillingene rundt dette temaet.

Samtidig er målet til feltarbeideren å styre ungdommen i retning av et bedre liv, og det kan tenkes at han som oftest har gode intensjoner og planer for vedkommende (NOU 1980:37, s.

16). Feltarbeideren kan styre ungdommen i en positiv retning, og for eksempel motivere til skole, jobb, et liv uten rus eller annen ønsket atferd. Dette kan vitne om en holdning om at ungdom ikke vet sitt eget beste enda, og derfor trenger hjelp til å forstå dette. Slik kan feltarbeideren rettferdiggjøre det å få ungdommen til å adoptere deres definisjon av hva et verdig liv måtte være. Dette vitner om maktutøvelse gjennom at feltarbeidere strukturere og styre ungdommenes tanke, og oppdrar dem i retning av hva som regnes som normalt i samfunnet (Järvinen, M. & Mortensen, N., 2003 s. 13).

På sin side vil ungdommen likevel ha liten makt til å få det slik den faktisk vil. Dette kan vitne om at ungdommen mister rett til brukermedvirkning og selvbestemmelse på veien mot å normalisere samfunnet (Skau, 2009, s. 101). Her kunne det vært interessant å se nærmere på hvordan feltarbeidere ivaretar brukerens medvirkning i prosessen, noe jeg basert på min litteraturgjennomgang ikke har nok grunnlag til å si noe om.

4.5 Uklar og uformelle rolle - en mulighet eller en utfordring?

Som allerede nevnt kan den vage og uklare rollen gi feltarbeidere muligheter i form av frihet til å forme rollen sin og være fleksibel i møte med ungdommen (Strømfors 2006, s. 180-181). Samtidig kan den uklare rollen være en utfordring i form av at den kan gi utrygghet i komplekse situasjoner. Feltarbeidere operere ikke innenfor trygge og tydelig rammer som de fleste andre profesjonelle hjelpere. De gir fra seg makt og kontroll når de entrer ungdommens territorium, uten en resepsjon eller skrivepult å gjemme seg bak (Berg, 2006, s. 274) Det er ikke noen fasit på hvordan de skal utøve sitt arbeid, de må selv være kreative og finne løsninger (Strømfors, 2006, s. 180-181). “Hvor går grensen for å melde ifra til barnevernet?”, “skal jeg kontakte foreldre?”, “skal jeg reagere på dette eller la være?”. Spørsmål uten klare svar, som skaper en hverdag preget av usikkerhet (Strømfors, 2006, s. 88). Mangelen på struktur og tydelighet kan føre til opplevelse av avmakt hos feltarbeidere. De befinner seg i komplekse situasjoner, uten en fasit på hvordan de skal gå frem (Strømfors, 2006, s. 180-181) (Norvoll, 2009, s. 84). I tillegg kan det tenkes at en utydelig rolle også kan gjøre ungdommen

usikker. At de ikke helt vet hva de kan forvente i møte med feltarbeideren (Vollebæk2011, s. 2) påpeker at det er viktig med tydelig avklaring av roller.

På en måte kan det se ut som at feltarbeideren kan oppleve avmakt i forhold til eget mandat. Et mandat om å gi hjelp til utsatte unge så tidlig som mulig, basert på frivillighet (NOU, 1980:37, s. 16). Men så viser det seg at dette gjerne ikke er så lett å gjennomføre i praksis. Feltarbeidere beveger seg i et felt hvor de er vitne til bekymringsfulle situasjoner og ser uheldig utvikling hos ungdom, samtidig som de ikke alltid har makt til å «tvinge seg på». Situasjoner hvor de av og til må se mellom fingrene og la være å gripe inn, for å kunne bevare tilliten (Bjørddal, 2010) (Henningsen, 2009). Her kan det tenkes at frykten for maktfunksjonen blir et hinder i forhold til å komme seg videre og skape endring sammen med ungdommen. Alt de må se på, men ikke får gjort noe med vitner om at det er innebygd i mandatet å være i en avmektige posisjon (Norvoll, 2009, s. 84).

5 Avslutning

I denne oppgaven har jeg undersøkt hvilke muligheter og utfordringer som ligger i spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll i oppsøkende sosialt arbeid blant ungdom. Spenningsfeltet byr på muligheter til å tilsløre makten og styre ungdommene i ønsket retning. Som representanter for velferdsstatens forlengede arm får feltarbeidere makt til å definere hva som er et “godt liv” for ungdommene. Videre får de mulighet til å nå hjelpetrengende som ikke nås av andre hjelpeapparat, og skape positive endringsprosesser for dem. Samtidig får de på grunn av uklare retningslinjer og roller, muligheten til å være fleksible og kreative i møte med ungdommene. Spenningsfeltet byr også på utfordringer. En utfordring er at det i arbeidsmetoden gjerne er ønskelig med minst mulig innslag av makt. Men på grunn av at arbeidet utføres på bestilling fra staten og innenfor hjelpeapparatets ramme, vil det alltid inneholde noen elementer av makt. Denne makten kan være en trussel for det frivillige samarbeidet som er ønskelig i møtet med ungdommene. Videre innehar de en posisjon hvor samarbeidspartnere, foreldre, ungdom og retningslinjer stiller motstridende forventninger og krav til feltarbeiderne. Denne posisjonen kan gi dem en følelse av hjelpeløshet og avmakt i yrkesrollen som feltarbeider.

Studien viser hvordan feltarbeidere opererer i et spenningsfelt hvor de må utøve en vanskelig balansekunst. De skal være uformelle, og samtidig formelle. De skal samarbeide med andre instanser, og samtidig være trofaste i møtet med ungdommene. De skal overholde sin taushetsplikt, og samtidig melde ifra til barnevernet. Denne studien kan være et bidrag i form av å gjøre utenforstående, kollegaer og samarbeidspartnere bevisste på den vanskelige balansegangen feltarbeidere står overfor i sin arbeidshverdag. Det kan hjelpe oss til å møte dem med en utvidet forståelse og tålmodighet.

6 Litteraturliste

Askheim, O. P. (1991). *Prøver å finne meg sjæl... - En studie av utekontaktarbeidet i tre kommuner*. (Østlandsforskning rapport 19/1991). Hamar: Østlandsforskning.

Barnevernsloven. (1992). Lov om barnevernstjenester m.v av 17. juli 1992 nr.100. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>

Berg, E. K. U. (2006). Dokumentasjon. I Erdal, B. (Red.), *Ute/Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom* (s. 272-287). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Bjørddal, B. (2010). Oppsøkerens sammensatte rolle. *Fontene*, 2010(1), 52-59. Hentet fra <http://losu.no/file/download/58>

Brodtkorb, E. & Rugkåsa, M. (2009). *Mellom mennesker og samfunn. Sosiologi og sosialantropologi for helse- og sosialprofesjonene*. (2.utg.) Oslo: Gyldendal Akademisk

Dalland, O. (2017). *Metode for oppgaveskriving*. (6. Utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Dalland, O. (2012). *Metode for oppgaveskriving*. (5. Utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Erdal, B. (2006). *Ute/Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Erdal, B. (2006). Tilstedeværelse og kontakt. I Erdal, B. (Red.), *Ute/Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom* (s. 137-162). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Erdal, B. (2006). Prolog. I Erdal, B. (Red.), *Ute/Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom* (s.15-20). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Erdal, B. (2006). Rollen som oppsøkende sosialarbeider. I Erdal, B. (Red.), *Ute/Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom* (s. 116-136). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Fellesorganisasjonen. (2015). *Yrkesetiske grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere*. Hentet fra https://www.fo.no/getfile.php/1320310/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument_2015.pdf

- Henningsen, E. (2009). Bekymringsblikket. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 2009, 9(2), 3-23. Hentet fra <https://journals.hioa.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/1051/916>
- Holte, O. M. (2009). *På gata. Om oppsøkende frivillig arbeid*. Oslo: Pax Forlag A/S
- Huse, M. B. (2015). Tatt av politi – fulgt opp av utekontakt. *Forebygging.no*. Hentet fra <http://www.forebygging.no/Global/tatt%20av%20politi%20-%20fulgt%20opp%20av%20utekontakt%20endelig.pdf>
- Jacobsen D. I. (2018). *Forforståelse, beskrivelse og forklaring. Innføring i metode for helse- og sosialfagene* (2. utg). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Järvinen, M. & Mortensen, N. (2003). Det magtfulle møte mellom system og klient – teoretiske perspektiver. I M. Järvinen, J. E. Larsen N. Mortensen, N. (Red.). *Det magtfulle møte mellom system og klient* (s. 9-27). Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Kirkens Bymisjon. (2018). *Oppsøkende arbeid på Oslo S*. Hentet fra <https://kirkensbymisjon.no/tiltak/sporet/>
- Klyve, A. & Pedersen, H. (2006). Oppsøkende sosialt arbeid i Norge før og nå. I Erdal, B. (Red.), *Ute/Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom* (s. 22-45). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Landsforeningen for oppsøkende sosialt ungdomsarbeid, (LOSU). (2012). *Oppsøkende sosialt ungdomsarbeid – kommunal veileder*. Oslo: Landsforeningen for oppsøkende sosialt ungdomsarbeid. Hentet fra <http://losu.no/file/download/3>
- Leseth, A. B. & Tellmann, S. M. (2018). *Hvordan lese kvalitativ forskning?* (2. utg). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Norvoll, R. (2009). Makt og avmakt. I E. Brodtkorb og M. Rugkåsa, M. (Red.), *Mellom mennesker og samfunn*. (67-97). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- NOU 1980:37. (1980). *Oppsøkende barne- og ungdomsarbeid*. Sosialdepartementet(?). Bergen: Universitetsforlaget. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2013100106026
- Pedersen, H. (2015). *Kartlegging av oppsøkende ungdomsarbeid i kommunene 2015*. (Velferdsetaten rapport 2016). Oslo: Kompetansesenter for rus. Hentet fra

<http://www.forebygging.no/Global/Kartlegging%20av%20oppsøkende%20ungdomsarbeid%20i%20kommunene%202015.pdf>

Pedersen, H. (2011). *Oppfølgingsarbeid i oppsøkende tjenester. En diskurs analytisk tilnærming*. (Mastergradsavhandling). Oslo: Høgskolen i Oslo, avdeling for samfunnsfag.

Richard, O., Leer, M., Rasmussen, A., Lydersen, G. & Thinggaard, B.L. (2014). *Det opsøgende team – støtte og kontaktpersoner til særligt udsatte borgere*. Aarhus kommune: Center for Akut- og Opsøgende Indsatser. Socialpsykiatri og Udsatte Voksne. Magistrat for Sociale forhold og beskæftigelse.

Skau, M. G. (2013). *Mellom makt og hjelp. Om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper*. (4. utg). Oslo: Universitetsforlaget.

Stoltenberg, T, Andresen, R., Haga, Å., Hagen, C.I., Hætta, E.L. Myklebust, M., ...Grette, K. (2010). *Rapport om narkotika. Stoltenbergutvalget*. Oslo: Helse og omsorgsdepartementet. Hentet fra <http://losu.no/file/download/6>

Strømfors, G. & Erdal, B. (2006). Rammer for oppsøkende sosialt arbeid. I Erdal, B. (Red.), *Ute/Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom* (s. 81-113). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Strømfors, G. (2006). Oppsøkere som profesjonelle personligheter. I Erdal, B. (Red.), *Ute/Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom* (s. 170-192). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Sørhaug, T. (2006) Epilog. I Erdal, B. (Red.), *Ute/Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom* (s. 338-356). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Vollebæk, L. R. (2011). *Høringsuttalelse fra Landsforeningen for oppsøkende sosialt ungdomsarbeid*. Oslo: Landsforeningen for oppsøkende sosialt ungdomsarbeid. Hentet fra file:///C:/Users/Eier/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/Stoltenbergrapporten%20-%20Høringsuttalelse.pdf